

Kiosztják a szabadsajtó első példányait

A kapubejárát

A legfelső emelet, háttérben a Szép utcai irodaház

Barkoczi Péter

A Kossuth

Amint ma „sétáló utca” a Váci utca, úgy volt az a századfordulón a Kossuth Lajos utca. Előtte meg a Koronaherceg (Petőfi Sándor) utcában kavargott a déli korzó. Ennek a kettőnek a sarkán, meg túloldalt, a templom előtt volt a híres „mafla sarok”, aholis „a szemrevaló delnőket fixirozták az álldogáló uracsok”. A korzóra adott randevút télen-nyáron a politikai és művészvilág, itt vonultak fel a divatos szépségek és a korabeli hírességek.

De néhány év múltán ide is lerakják a villamos síneit, és ismét csak kivezető úttá válik — mint valaha, a XVI. században, amikor még (a templomról) Szentpéter útnak nevezték. Később lett Hatvani, rövid ideig — a forradalomban — Szabadsajtó, majd Kossuth Lajos utca (Kossuth 90-ik születésnapjának tiszteletére). Ekkor már megindul szabályozása is; az addig csak a templomnál kiöblösödő, szűk utca páros oldalát nyolc öllel északnak tolják. A páratlan oldal mögött, egészen a Magyar utcáig, a Ferencsek kertje, majd az Egyetem botanikus kertje terült el — itt is épp olyan rossz helyen, mint később a Múzeum körút túlsó oldalán. József nádor egy felterjesztésében maga írja, 1805-ben: „... a talaja száraz, körös-körül magas házak övezik, kevés a levegője és nyáron égeti a nap heve... Nyilvános árverésen el kell adni házhelyeknek.”

A szomszédos Hatvani utcai ingatlanok is parcellázásra kerülnek — mert nem sikerül a „Hazai és Külföldi Tudósítások” szerkesztő tulajdonosának, Kultsár Istvának akciója. (Kultsár ugyanis itt szeretne volna fölépíteni a Nemzeti Múzeumot és Színházat; ehhez Grassalkovich herceg is felajánlja itteni telkét. A két palota elkülönítése végett az ingatlanok között utcát nyitnak, mely az épületek elkészülte után a város legszebb utcája kell, hogy legyen. El is nevezik Szép utcának, s ez nevével — csodálatosképpen — a mai napig megtartotta.) A Kassalik Fidél által készített tervek Bécsben nem tetszenek, a terv meghiúsul — s ezzel megkezdődik a cikkünk tárgyát képező ház története.

A XVIII. század végén a Hatvani utca 3. sz. alatti telken az „Arany Tsillag” vendégfogadó működik. Megszűnése után az I. emeletre költözik — lapjával együtt — Kultsár István, s itt tartja híres irodalmi ebédeit, melyekről Kazinczy is megemlékezik.

A házhelyet később Szentgyörgyi Horváth József vette meg. 1816-ban, Pollack Mihály tervei szerint, felépül a jelenleg is

Lajos utca 3.

fennálló háromemeletes palota. A korabeli rossznyelvek a házat mint építményt elég gyengécskének értékelték, mert azt beszélték, hogy a jövődő háztulajdonos „egy nyár alatt” építtette fel — eljegyezvén Draskovich grófnőt — jobbágyai fuvarjával és munkájával, „csakhogya az új borra fiatal nejét saját palotájába vigye”.

Ma, másfélszáz év után bizonyos, hogy a kajánkodóknak nem volt igazuk, s a palota már a maga idejében is a reprezentatív épületek közé tartozott. Kazinczy Ferenc 1828-ban, amikor utoljára utazott Pestre, így emlékezik meg róla: A kocsis. . . „kimutatá a Szentgyörgyi Horváth József úr házat és a telek 's ezen ház közt nyitott uczát, mely Szép uca nevet visel 's érdemből. A Horváth-ház gyönyörű egyszerűséget mutat: két udvarra, négy ablaksorral, három emeletre. Frontonai, oszlopai nincsenek. Balkonját pompás karkövek tartják.” A ház korabeli képét Vasquez gróf egyik színezett metszetén örökítette meg.

Ahogy ma látjuk, már nem az eredeti, mert az új tulajdonos, Pálffy József gróf 1838-ban az egész épületet bérházzá alakíttatja; majd 1851-ben Wieser Ferenc (aki a szomszédban lakott s egy évtized múlva a Ferencesek tornyát is átépíti) a kor romantikus stílusába öltözteti. Ma már csak a kapualjból nyíló szép térhatású előcsarnok őrzi tisztán Pollack eredetijét.

Közben a régi tulajdonos elköltözik az élők sorából. A titkos rendőrség maliciózus jelentése szerint: „. . . Sz. H. Eduárdot, akinek a Szép utca sarkán lévő pazar ház, továbbá Ács operaénekesnő et consortes oly sokba kerültek, halála után ma elszállították birtokára. Az örököse — ha ugyan maradt valami az óriás vagyonból — testvére lesz, báró P. . . tábornok özvegye, Br. Wesselényi Miklós egykori szerelme.”

Házunk most már rövidesen bevonul a történelembe. Két kiváló nyomdász 1841-ben társasági szerződést köt és vállalatuk ide települ. Egyikük az örökkévidám kedélyű, nyelvünket bár törve beszélő, de jó hazafi: Landerer Lajos. Ő intézi a technikai és a nyomdával összefüggő ügyeket. Másikuk a Lipcsébe költözött gazdag Wiegand kiadó veje, Heckenast Gusztáv; ő a könyvkiadói munkát végzi. Velük állapodott meg 1840-ben Kossuth Lajos a Pesti Hírlap kiadására. Kossuth maga is e házba költözik, mégpedig a Szép utcai front első emeletére; míg egy, ma már befalazott lépcsőn is megközelíthetően a Hatvani utca felé a szerkesztőség helyezkedett el. Tudjuk jól, hogy a Pesti Hírlap

Az épület ma. Csigó László felvételei

volt hazánkban az első igazán modern újság; s míg Kossuth állt az élén, nem volt a magyar közéletnek olyan problémája, mely hasábjain ne kapott volna teret.

A lap előfizetőinek száma ugrás-szerűen emelkedett. Emiatt új szerződés előkészítése vált lehetővé, miszerint a főszerkesztő már nem fizetést és részesedést kap (ami már a második évben 11 ezer Pft volt), hanem közvetlenül az előfizetési díjból fixumot; ennek összege 1844-re 18 ezer Pft-ra emelkedett. „Mindez persze, elment a politikára.” De kétségtelen, hogy nagyon szép summa volt. Összehasonlításképpen: a hetilap-szerkesztő és szépíró Frankenburg Adolf főfoglalkozásában a Kamara alkalmazottja volt, s ott reggel 8-tól délután 2-ig tartó munkaidővel évi 400 Pft díjazásban részesült; a nap hátralévő részében szerkesztett, írt — s összjövedelme 1844-ben 2328 Pft 55 Kr-t tett csak ki.

De hogy a házban maradjunk: Heckenast az íróknak 20 Pft-ot fizetett nyomtatott ívenként. (Petőfi egy levelében „silány fráter”-nek nevezi, mert a kért 200 Pft előleg helyett csak százat adott.) Mivel Landererék nem tartották be a megállapodást, a lobbanékony Kossuth szakít velük s még azzal is megvádolja partnerét, hogy a titkos rendőrség besúgója. Heckenastnál lehetett is ebben valami. Tudunk egy titkos jelentésről; ez arról számol be, miszerint apósánál kivívta, hogy a jövőben minden olyan magyar vonatkozású kéziratot utasítson vissza, mely az osztrák kormány ellen irányul; s Wiegand Stancsics három művét vissza is adta.)

A Pesti Hírlap szerkesztősége Kossuth távozása után továbbra is a régi helyén maradt. Az egyik új főszerkesztő Csengeri Antal lett, a kor egyik legkiválóbb szelleme. Szobájában tragikus esemény történt. Czakó Zsigmond drámaíró, legutolsó darabjának bukása miatt, meg hasonlott önmagával. Csengerivel folytatott éles vitája befejezéséül pisztolyt rántott s főbelötte magát.

A szerkesztőség gyakori látogatója volt ekkor már Petőfi, aki itt olvasgatta a külföldi lapokat. Kossuthra haragudott, annak egy nyilatkozata miatt, s élesen így válaszolt „... még örülni fog, ha az én nevemmel fogják emlegetni az övét is”.

Az épülethez fűződik 1848. március 15-e nagyjelentőségű eseménye.

Landerer már reggel magához hívatja gépmesterét, Christián Glutscheket — olvassuk Hatvani Lajosnál —: „Hallja maga Glutschek! Ma okosnak kell lenni. A fiatal-ság gyűlést tartott a Pilvaxban és elhatározták, hogy valamit kinyomtatnak. Hát maga csak legyen az eszénél. Ha kevesen lesznek, akkor ki kell verni őket, ha sokan — hát isten neki, csináljuk, amit akarnak. Csak okosan Glutschek, csak okosan!”

Hát csakugyan sokan voltak. A Pilvaxból csak 10—15-en indultak, de a nyomdához már vagy ötezren vonultak fel. Kint zajong a tömeg; öten belépnek s felszólítják az elősiető Landerert, a 12 pont kinyomtatására. „Lehetetlen — mondja nagy hangon —, nincs a kézirat on enged-

lyezés!” És azután súgva: „Foglaljanak le egy sajtót.” A Pesti Hírlap külpolitikai rovatvezetője előlép s ráteszi kezét az egyik gépre: „Lefoglaljuk a nép nevében.” Landerert szelíden betuszkolják főnöki szobájába, az ajtót is rázárják s nyomban megindul a szedés. Kiderül azonban, hogy a Nemzeti Dalnak nincs is kézirata. Sebaj: Petőfi diktálja és minden strófáját másvalaki szedi ki. Kint zuhog az eső s hogy szét ne szaladjon a tömeg, ki-kimegy valaki és szónokol.

Mire az első szabadsajtó lapok az utcára kerültek, csaknem tizenkét óra lett. Rövidesen megszólalt a déli harangszó és a lázongó, forradalmi tömeg, igazi pesti módra — hazament ebédelni. Ez nem tréfa: maga Jókai írja meg néhány nap múlva az Életképekben.

Másnap este kivilágítás. A Pesti Hírlap beszámol róla, hogy „E lapok kiadóinak lakán legalább 20-ig való nemzeti zászló...” Maguk a tulajdonosok magyar ruhába öltözve vezették nyomdájuk személyzetét, akik mindnyájan kékváson munkaruháiban voltak, s „fejükön sajátos alakú papírsüvegeket viseltek”. A nyomdai személyzet azonban nemcsak lelkesedett: vezetésükkel és Táncsics irányításával köti meg május 3-án a 187 főnyi pesti nyomdász-ság az első magyar kollektív szerződést. Lényeges pontjai: a 10 órás munkaidő bevezetése és a szedők heti 10 Pft-os minimális bérének biztosítása.

A nyomda kezdetben még házunkban, majd később Debrecenben vállalja a Tyroler József által metszett Kossuth-bankók nyomását, és végzi is, mígnem a gépek a szabadságharc leverésének pánikjában a Lugosi hegyekben elkallódnak. Még 1849-ben néhány hónapig a Pesti Hírlap helyiségeiben Jókai Esti Lapok-jának szerkesztősége is hajlékot talált.

Landerer, mint politikailag kompromittált, menekülni kénytelen, de Heckenast — mivel minden mozgalomtól távol maradt — szilárdan áll helyén, s ismét engedélyezik a vállalat működését. 1852-ben átköltözik a szomszédos Egyetem utca 4-be. Idővel itt alakul át a neves és patinás Franklin Társulat könyvkiadó vállalatává.

A háznak sok neves lakója volt. Egyesek sorsa tragikusan alakult. Garay János 1843-ban itt teremti meg az Obsitosban Hány János maradandó alakját. 1849 májusától néhány hónapig e ház vendége a szerkesztőnek hívott Arany János. Később Garay a szomszédba költözik, mint az Egyetemi Könyvtár őre. Ott húzódik meg nála a kétségbeesett Szendrey Júlia, boldogtalanul végződő második házassága megkötéséig.

Bajza József itt szerkesztette Toldyval és Vörösmartyval az Athenaeumot. A nagy árvíz után Vörösmarty ide is költözött s Bajzáéknál ismerte meg a háziaszony hugát, az akkor 16 éves Csajághy Laurát. Vachot Sándorné — akinek visszaemlékezéseit rövidítve idézem — így festi le a házasulandó költőt: „Köpcös termetű, alacsony férfi, kinek kissé őszbecsavarodott fekete bajusza, körszakálla, kopaszult homloka s himlőhelyes arca volt s szokásaiban egyszerűbb embert nem ismertem. Hogy

v.-nak LOTTI kedves arca s szép szeméi mindig nagyon tetszettek, mindenki természetesen találta, de hogy a 40-et több évvel meghaladónak kedve jöjjön nőszülni, s egy magánál 24 évvel fiatalabb lányt válasszon feleségül, ez meglepő volt.”

A két író-sógor a szabadságharcban mindvégig Kossuth híve volt, majd Világos után parasztkocsin menekültek s bújkáltak. Már önként akartak jelentkezni, amikor Haynau az országgyűlés tagjainak általános kegyelmet adott. Az átélt izgalmak azonban mindkettőjüket súlyosan megviselték. Vörösmarty „elhanyagolt öltözetén és egész külsején meglátszott, hogy lelke fel van dúlva”. Bajzának pedig elméje borult el.

Bajza leánya, Lenke — a későbbi író — is e házban nőtt fel s Heckenast felesége lett. Marastoni Jakab, a Velencéből ide-származott festő is házunkban lakott egy ideig.

Szóljunk még Kossuth két fiáról: ők e házban születtek. Apjuk emigrációja után Pozsonyban őrizték a kislíukat s csak 1850 tavaszán kapták meg az engedélyt az ország elhagyására. Ferenc hazakísérte apja hamvait s a koalícióban kereskedelmi miniszterséget is vállalt. Öccse, Lajos Tódor nem politizált; Olaszországban maradt, elismert vasútépítő mérnök lett; s ott hunyt el 1918-ban.

A nyomda üresen maradt helyiségeiben 1853-ban nyitotta meg a régi Pest egyik leghíresebb kávéházát az olasz Cammoni-ból lett Kammon József, a kávéosok későbbi „főelülölője”. (Egy részében most az antik bútorok bizományi boltja van elhelyezve.) „Hosszúkás, boltíves terem — olvassuk a kávéházról —, nincs márvány és réz, még csak parketta sem, de meissenai csészében szolgálják a feketét és csiszolt poharakban a Halász-lét.” Ugyanis a híres dabasi Halászok egyike valami speciális groggot kevertetett magának, „amit az ódivatú puha bőrdiványokon ülő vendégek végül is halász-lének neveztek el”.

A kényelmes biedermeier karosszékekben ült többek között Heltai Ferenc, a későbbi főpolgármester; Pulszki Ferenc, aki az emigrációból hazatérve a Nemzeti Múzeum főigazgatója lett; Herman Ottó; Huszár Adolf, a szobrász. És szandállal meztelen lábán, kalap és kabát nélkül Földvári, a különc magántudós.

1860-ban, a felirati vita idején, a gazdag és előkelő ellenzéki diákság gyűlt össze a kávéházban. Sok éven át ide jártak a közeli Tudományos Akadémia ugyancsak ellenzéki tagjai. A nyolcvanas években pedig a korabeli „galerik” innen és a Váci utcai Korona kávéházból indultak ki éjjeli hecckörútjaikra.

A kávéház 1893-ig állt fenn. Később a Dittmar Fém és Lámpagyár költözött ide.

Az ostrom idején az épület megsérült; s amikor Horler Miklós a rekonstrukciót megtervezi, már nincs meg a Szép utca sarkán a vörösmárvány kerékvető sem. Pedig az is történelmi emlék volt: március idusán arra állt az egyik szónok, Sükey Károly, és miközben bent a Nemzeti Dalt szedték, innen szólt a tömeghez.